



RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Irena Lipowicz

Warszawa, 29. IV. 2014

I.800.1.2014.AM

Pani
Joanna Kluzik – Rostkowska
Minister Edukacji Narodowej
al. J. Ch. Szucha 25
00-918 Warszawa

Szanowno Pani Minister,

Do wiadomości Rzecznika Praw Obywatelskich przekazane zostało pismo Fundacji Rzecznik Praw Rodziców, w którym zostałam poinformowała o wątpliwościach, jakie wzbudza program „Równościowe przedszkole. Jak uczynić wychowanie przedszkolne wrażliwym na płęć”, wydany przez Fundację Edukacji Przedszkolnej. Skarżący wskazują m. in., że przedmiotowy program jest niezgodny z obowiązującym prawem oświatowym, a posługiwanie się nim narusza konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem, a także prawa dzieci do poszanowania godności i ochrony życia prywatnego.

Inicjatorzy pisma zwrócili się do Minister Edukacji Narodowej, Rzecznika Praw Dziecka oraz do Przewodniczącego Komitetu Badań Pedagogicznych PAN z prośbą o ocenę przedmiotowego programu i upublicznienie jej. Wskazali też, że w kontekście przeprowadzenia rzetelnej recenzji programu, sprawą powinien zainteresować się Rzecznik Praw Obywatelskich.

Wobec powyższego pragnę poinformować, że otrzymuję skargi wyrażające zróżnicowane opinie na temat wspomnianego programu. Nieporozumienia wokół edukacji równościowej budzą poważne konsekwencje, opisane w szczególności w skierowanym do mnie piśmie Związku Nauczycielstwa Polskiego. Związek Nauczycielstwa Polskiego

wyraża niepokój związany z podważaniem zaufania rodziców do szkoły i jej pracowników poprzez rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji dotyczących treści edukacyjnych programów równościowych.

Analiza pisma Fundacji Rzecznik Praw Rodziców prowadzi do konstatacji, że w istocie nie popierają oni idei realizowania na poziomie edukacji przedszkolnej wychowania polegającego na kwestionowaniu stereotypów dotyczących ról społecznych i promowania równych szans kobiet i mężczyzn. Wnioskodawcy podkreślają, że tematyka programu jest niedostosowana do wieku dzieci przedszkolnych, co narusza ich zdaniem art. 29 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka.

Uprzejmie informuję, że po zapoznaniu się z wnioskami dotyczącymi programu „*Równościowe przedszkole [...]*”, podjęłam w tej sprawie postępowanie wyjaśniające. Uwzględniając art. 18 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz. U. Nr 254, poz. 1700), zgodnie z którym Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje zadania dotyczące realizacji zasady równego traktowania, chciałabym zwrócić uwagę Pani Minister na kilka kwestii związanych z promowaniem zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w edukacji, w tym edukacji przedszkolnej, z prośbą o sformułowanie finalnego stanowiska.

Uwzględniając zastrzeżenia Fundacji Rzecznik Praw Rodziców zwrócić należy uwagę na merytoryczną zawartość programu „*Równościowe przedszkole [...]*”, szczególnie w związku ze zjawiskiem faktycznego nierównego traktowania kobiet i mężczyzn oraz wymogów, jakie w tej kwestii wynikają zarówno z prawa krajowego, jak i międzynarodowego.

W ocenie wnioskodawców treść programu narusza ich prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, tj. prawo wynikające z art. 48 Konstytucji. Zdaniem Fundacji program odmawia rodzicom prawa do udziału w procesie decydowania o kształcie programów nauczania, natomiast jego zawartość budzi kontrowersje i ich sprzeciw „na poziomie wartości wychowania”.

Granice prawa do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami wyznaczają inne normy konstytucyjne. Jedną z nich jest art. 70 ust. 1 Konstytucji, który formułuje obowiązek nauki do 18. roku życia. Odnosząc się do treści art. 70 ust. 1 Konstytucji, Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że Konstytucja nie może gwarantować, i nie gwarantuje, że wiedza przekazywana w szkole będzie zgodna z przekonaniami rodziców (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2003 r., K 11/03, OTK-A 2003, nr 5, poz. 43).

Podobne stanowisko wyraził Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie *Dojan i inni przeciwko Niemcom* i w sprawie *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen przeciwko Danii*. W ocenie Trybunału, art. 2 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności nakazuje państwu poszanowanie przekonań rodziców w całym programie nauczania państwowego. Ustalanie i planowanie programu nauczania należy jednakże co do zasady do kompetencji państwa. Art. 2 Protokołu nr 1 nie uniemożliwia rozpowszechniania w szkołach państwowych obiektywnych informacji lub treści w ramach programu nauczania szkolnego. **Informacje lub wiedza objęte programem nauczania powinny być przekazywane w sposób obiektywny, krytyczny i pluralistyczny, Konwencja natomiast nie gwarantuje prawa do unikania konfrontacji z opiniami, które są w sprzeczności z opiniami danej osoby.** Takie rozumienie prawa do nauczania dzieci w zgodzie z przekonaniami rodziców nie ogranicza go w sposób nieproporcjonalny, ponieważ rodzice mogą edukować swoje dzieci po szkole i w weekendy¹.

Tym samym należy uznać, że zgodny z ustawą program zawierający treści dotyczące równości płci, stereotypów związanych z płciami oraz dążący do zapewnienia faktycznego równego traktowania kobiet i mężczyzn, w kontekście powyższego, nie narusza prawa rodziców wyrażonego w art. 48 Konstytucji.

Wnioskodawcy odwołują się też do art. 29 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, podnosząc, że „program stanowi poważne zagrożenie dla kształtowania tożsamości dziecka, w szczególności tożsamości płciowej”. Podkreślają, że zgodnie z tym przepisem „Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na rozwijanie w dziecku

¹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 września 2011 r. w sprawie *Dojan i inni v. Niemcy* (319/08); wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 grudnia 1976 r. w sprawie *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen v. Dania* (5095/71).

szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur”. Warto jednak odnotować, że treść art. 29 jest znacznie szersza, a przytoczony przez wnioskodawców fragment nie uwzględnia zobowiązania Państw-Stron, wynikającego z tego artykułu, do ukierunkowania nauki na rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych (punkt b) oraz przygotowania dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia (punkt d).

Zgodnie z art. 33 Konstytucji RP, kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń. Problemem nadal pozostaje zapewnienie faktycznej równości płci w Polsce².

Przejawem niezapewnienia faktycznej równości płci w Polsce jest m. in. nieproporcjonalnie wysoka liczba kobiet – ofiar przemocy w rodzinie. Według danych TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej „wśród ogółu ofiar przemocy w rodzinie 39% stanowią mężczyźni, a 61% – kobiety. Kobiety stanowią największy odsetek ogółu ofiar w przypadku przemocy seksualnej w rodzinie (90%). W przypadku przemocy fizycznej w rodzinie, kobiety stanowią 63% ogółu ofiar, a mężczyźni – 37%. Podobnie jest z ofiarami przemocy psychicznej – 64% z nich stanowią kobiety, a 36% – mężczyźni. Wśród ofiar przemocy ekonomicznej jest 70% kobiet i 30% mężczyzn”³.

Podobne wymogi stawia przed Polską wiążące ją prawo międzynarodowe. Zgodnie z art. 14 podpisanej przez Polskę Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, strony powinny podejmować

² O tym, że Konstytucja wymaga nie tylko formalnej, ale i faktycznej równości płci, zob.: W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Komentarz do art. 33 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, LEX, 2013.

³ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – Raport z badań ogólnopolskich. Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*, Listopad 2010 r., s. 9.

działania mające na celu włączenie materiałów edukacyjnych dotyczących równości między kobietami i mężczyznami i niestereotypowych ról płciowych na wszystkich etapach edukacji. Do podjęcia wszelkich stosownych kroków w celu zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach roli mężczyzny i kobiety, Polska zobowiązana jest również na mocy art. 5 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. i ratyfikowanej przez Polskę w 1982 r.

Program „*Równościowe przedszkole [...]*”, którego celem jest zapewnienie wolnego od stereotypów, równego traktowania kobiet i mężczyzn, wpisuje się więc w założenia prawa polskiego i międzynarodowego dotyczącego tego obszaru.

Polska jest również stroną Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Na mocy rezolucji nr 1985/17, Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ powołała do życia Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, którego zadaniem jest rozpatrywanie sprawozdań z realizacji Paktu składanych przez Państwa-Strony i kierowanie do nich zaleceń. W swoich zaleceniach dotyczących Polski, Komitet wezwał do promowania i uwzględniania zasady równych praw kobiet i mężczyzn w ustawodawstwie. Zwrócił uwagę, że Polska powinna podjąć również kroki, które będą miały na celu zapewnienie równości kobiet i mężczyzn zgodnie z art. 2 § 2 oraz art. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych⁴.

W ramach Rady Europy istotne w przedmiotowej sprawie jest zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 21 listopada 2007 r. CM/Rec(2007)17 o standardach i mechanizmach zapewnienia równości płci. Zgodnie z zaleceniem państwa członkowskie Rady Europy wezwane zostały do nieużywania seksistowskiego języka, szczególnie w sektorze publicznym i na każdym etapie edukacji⁵. Podkreślono też, że środki podejmowane na rzecz równości płci w ramach różnych sfer działania państwa przenikają się i np. działania w obszarze edukacji mogą skutkować polepszeniem sytuacji kobiet na

⁴ Por. pkt 15 zaleceń Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, E/C.12/POL/CO/5.

⁵ Por. zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2007) 17 w sprawie standardów i mechanizmów dotyczących równości płci.

rynku pracy czy w życiu politycznym⁶. Co więcej, zgodnie z tym zaleceniem, państwa członkowskie Rady Europy powinny wyraźnie włączyć zasadę równości płci w ustawodawstwo dotyczące edukacji⁷ oraz eliminować stereotypy związane z płcią na wszystkich etapach edukacji⁸ oraz podejmować działania by zapewnić, że zarówno mężczyźni, jak i kobiety będą mieli równe prawo do rozwoju umiejętności osobistych stereotypowo przypisywanych jednej z płci⁹.

Podobne zalecenia wystosował w stosunku do Polski Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW), oparty na Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet. Zwrócił on uwagę, by Polska zintensyfikowała wysiłki na rzecz przezwyciężenia trwałych i głęboko zakorzenionych stereotypów, które dyskryminują kobiety oraz podjęła działania, szczególnie w obszarze edukacji, w celu zwalczania stereotypowych postaw i wizerunków kobiet oraz zapoczątkowania zmiany kulturowej polegającej na zapewnieniu równych praw kobietom i pełnego poszanowania ich godności¹⁰.

Za spójne z opisywanymi wyżej międzynarodowymi standardami edukacji o prawach człowieka i przeciwdziałaniu dyskryminacji uznać należy również cele wychowania przedszkolnego wyrażone w podstawie programowej. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz. U. z 2012 r., poz. 977) określa cele wychowawcze w poszczególnych obszarach. W obszarze wychowania rodzinnego, obywatelskiego i patriotycznego, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej powinno dowiedzieć się, że wszyscy ludzie mają równe prawa (pkt 15 podstawy programowej). Ponadto, jak konsekwentnie podkreśla Ministerstwo Edukacji Narodowej, podstawa programowa kształcenia ogólnego uwzględnia na wszystkich etapach edukacyjnych, począwszy od

⁶ *Ibidem.*, pkt. 21.

⁷ *Ibidem.*, pkt 26.iii.

⁸ *Ibidem.*, pkt 26.vi.

⁹ *Ibidem.*, 26.vii.

¹⁰ Zalecenie 17 Komitetu CEDAW dla Polski. CEDAW/C/POL/CO/6.

wychowania przedszkolnego, treści nauczania dotyczące praw człowieka, demokracji i państwa prawa¹¹. Jak już wspomniano, te cele uznać należy za spójne z międzynarodowymi standardami edukacji o prawach człowieka i przeciwdziałania dyskryminacji, wyrażonymi m.in. w rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy CM/Rec(2010)7, przyjętej dnia 11 maja 2010 r. w sprawie Karty Edukacji dla Demokratycznego Obywatelstwa i Edukacji Praw Człowieka, o której pisałam w wystąpieniu do Ministra Edukacji Narodowej¹² z dnia 3 lipca 2012 r.

W samej propozycji „*Równościowe przedszkole [...]*” wskazano, że program ten zwraca uwagę na treści, zadania i sytuacje w grupie szczególnie wrażliwej z punktu widzenia równości płci. Program w swoich założeniach podkreśla szkodliwość powielania stereotypów płciowych, a jego celem jest przekonanie dzieci, że bez względu na to, czy urodziły się dziewczynką lub chłopcem, mają w życiu takie same możliwości i szanse¹³. Uznać zatem należy, że cele tej propozycji programowej są zgodne z celami wychowawczymi, jakie na etapie nauczania przedszkolnego stawia podstawa programowa.

Podkreślić należy, że zgodnie z art. 22a ust. 2 ustawy z dnia 7 grudnia 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.), to nauczyciel przedstawia dyrektorowi przedszkola ułożony zgodnie z podstawą programową program wychowania przedszkolnego, który dyrektor dopuszcza do użytku. „*Równościowe przedszkole [...]*” to jedynie propozycja programowa, którą może, lecz nie musi, wziąć pod uwagę nauczyciel przy sporządzaniu programu wychowania przedszkolnego. Nie ulega wątpliwości, że to nauczyciel odpowiada za odpowiednie dostosowanie treści i form propozycji programowych, z których korzysta. Ewentualne uwagi do realizowanego przez nauczyciela programu z pewnością wymagają rozważenia – np. te dotyczące niepoprawnej struktury i metodologii programu czy niezgodności z podstawą programową – nie świadczą jednak o bezzasadności samej edukacji antydyskryminacyjnej.

¹¹ Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawie DPN-DP-5000-57/2012 z 26 lipca 2012 r.

¹² Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Minister Edukacji Narodowej w sprawie RPO-690507-I/11 z 3 lipca 2012 r.

¹³ A. Dzierżogowska, J. Piotrowska, E. Rutkowska „Równościowe przedszkole. Jak uczynić wychowanie przedszkolne wrażliwym na płeć”, Fundacja Edukacji Przedszkolnej, s. 4 – 6.

Wobec powyższego, jako Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję niezależnego organu ds. równego traktowania, pragnę zaznaczyć, że analiza programu „*Równościowe przedszkole[...]*” pozwala na uznanie, że jego celem jest takie edukowanie dzieci w wieku przedszkolnym, by już na tym etapie zapewnić postrzeganie przez nie płci w sposób wolny od stereotypów, co nie oznacza kwestionowania lub relatywizacji tożsamości płciowej dzieci. Cel ten jest spójny z normami polskiej Konstytucji oraz wiążącymi Polskę aktami prawa międzynarodowego i płynącymi z nich zaleceniami. Należy go również postrzegać przez pryzmat systemowego zapobiegania w przyszłości zjawisku przemocy fizycznej, seksualnej, psychicznej i ekonomicznej, które jest uwarunkowane stereotypami płciowymi i krzywdzi dziś przede wszystkim kobiety.

Wobec powyższego, działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 i art. 17 b pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o *Rzeczniku Praw Obywatelskich* (Dz. U. z 2011 r. Nr 14, poz. 147, ze zm.), zwracam się z uprzejmą prośbą o rozważenie powyższych uwag odnośnie do potrzeby i zakresu prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej. Uprzejmie proszę także Panią Minister o poinformowanie mnie o podjętych działaniach w sprawie „*Równościowego przedszkola [...]*”, także w związku ze skierowaniem do MEN wskazanego na wstępie pisma Fundacji Rzecznik Praw Rodziców.

Z poważaniem

Teresa Jęppa